

Somlyó Zoltán a „Szeged és Vidéke” munkatársa (1909. május – szeptember)

Somlyó Zoltán életére és munkásságára születési centenáriumának idején kicsit több figyelem jutott.¹ Kevésbé ismert mindmáig azonban, hogy nem csak költő volt, de újságíró is; annyi más kortársához hasonlóan újságírásból kereste kenyerét. Élete folyamán számos lap munkatársaként dolgozott, újságíróskodott Budapesten, Fiumében, Nagyváradon, Pécsen, Szabadkán – s közben rövid ideig Szegeden is. Újságírói működése szinte teljesen ismeretlen.² Mivel életművének nem elhanyagolható rétege publicisztikája, talán nem lesz fölösleges tisztázni: milyen újságíró volt Somlyó – Szegeden?

Szegedre kerülése

1909 májusában, mikor Somlyó a *Szeged és Vidékéhez* szegődött, belépéséről nem jelent meg semmiféle hír. Idekerülésének pontos dátumát és körülményeit így nem ismerjük. Írásai 1909. május 5-től jelentek meg rendszeresen a *Szeged és Vidékében* – 1909. szeptember 12-ig. E majd öt hónap alatt 74 szignált cikke, verse, tárcája stb. jelent meg a lapban, és sok olyan írást is. találni, amelyekről szinte bizonyos, hogy – névtelenségük ellenére – Somlyó Zoltántól valók. Ez azonban nem tisztázza teljesen a Szegedre kerülés időpontját, hiszen a *Szeged és Vidékében* már április másodikán megjelenik egy hírlapi vers „-n.” szignóval, mely feltételezhetően Somlyótól származik. A címe *Koalíciók léhár nótája*, stílusa hasonló Somlyó első – májusban megjelent – hírlapi versével, ugyanaz a gyilkosan gúnyos hangvétel, mely egyébként jellemzi az ekkoriban született jobb politikai gúnyverseket (hírlapi vagy aktuális verseknek is nevezhetjük őket, esetleg bökkverseknek). A szignó Somlyó szerzősége mellett szól, de perdöntőnek ez sem tekinthető. Ezt a jelzést ugyanis az adott időben csak egyszer alkalmazták (itt, ennél a versnél), s Somlyó itt többször nem használja, kérdéses tehát, hogy akkor valóban ő használta-e. (Annyi biztos, a szignó feltűnik Somlyó szabadkai tartózkodása idején is – a Bácskai Hírlapban. Ezt tekinthetjük akár bizonyítéknak is.)

Írásai mindenesetre május 5-től jelennek meg folyamatosan. A kor újságírói gyakorlatát ismerve, tudjuk, hogy akkoriban az újságírók az adott hónap 5. napjától léptek a szerkesztőség kötelékébe. Föltételesen tehát ezt a napot tekinthetjük Somlyó Szegedre érkezése dátumának. Érdekes azonban, hogy már harmadnap alapos helyismeretről tanúskodó írása jelenik meg – a szegedi szobrokról.³ Somlyó ekkor már nem kezdő újságíró, több mint

¹ Ld. Tandori Dezső tanulmányát = Irodalomtörténet 1980/1. és Zsoldos Sándor Somlyó-életrajzát uo. 1983/1. sz.

² Szegedi írásainak annotált bibliográfiáját ld. a Somogyi-könyvtári műhely 1981. 2. sz. 73–79., valamint a *Szegedi konferanszié* c. Somlyó-kötetet (szerk.: ZSOLDOS SÁNDOR, kiadta a Szegedi Nyomda 1982-ben), és *Szabadkai karnevál* (Életjel könyvek, Szabadka 1982.), *Párbaj és kultúra* címmel (szerk.: ZSOLDOS SÁNDOR, Magvető, 1986) egész publicisztikájából válogat.

³ Máj. 7. 4. -lyó. – részletesen ld. alább.

egy évtizedes újságírói gyakorlat áll a háta mögött. Ez az írása első rutinos városnéző sétájának lehet az eredménye, feltételezve, hogy nem tartózkodott régebb óta a városban. Van azonban egy másik tény(sorozat), amely azt bizonyítja, hogy Somlyó még május 5-én sem véglegesen érkezett Szegedre.

Május 8-a után ugyanis – miután 5-én, 6-án, 7-én és 8-án egymásután 4 szignált írása jelent meg a lapban – a legközelebbi írása csak május 13-án jelenik meg. A közben eltelt négy napban valószínűleg nem tartózkodott Szegeden. Ez idő alatt viszont több olyan írást hozott a Szeged és Vidéke, amelyek feltételezhetően Somlyó tudósításai. Ezek „saját tudósítónktól” jelzéssel és név nélkül jelentek meg, budapesti eseményekről. Olyanok ezek a tudósítások, írások, hogy akár témájuk is igazolhatná Somlyó szerzőségét.⁴

És május 13-án amikor megjelenik a következő „Som.” szignóval jelzett írása – egy jelenet –, (Szegedi konferanszié – kiadó szobákról) a megszokott gunyoros – itt már groteszk – hangvételnél, saját élményéről számol be, a *lakáskeresésről*. A lakáskeresésről szóló cikkek általában az adott városba való érkezés másod-, ill. harmadnapján már megszoktak jelenni. Somlyó Zoltán esetében ez az első bizonyítható írás megjelenése után nyolc nappal lát napvilágot. Ez az élménye egészen friss lehetett, akár 13-án délelőtti is, mivel a Szeged és Vidéke esti lap volt, így délelőtti élményét már aznap megírhatta. Somlyó valószínűleg nem tudta minden ügyét elrendezni Budapesten, ahonnan jött (talán adósságai elől), s ezért néhány napra vissza kellett mennie a fővárosba. Szegeden, úgy hiszem, véglegesen csak május 13-án telepedett le. Ekkor vehetett ki magának szobát. Nem tudjuk, hogy ebben a szobában lakott-e végig, ill. hány hónapos szobában járhatott. Feltételezhetjük azonban, hogy kezdettől a híres Könyök utcai szobát bérelhette.

A későbbiekben is előfordult, elég gyakran, hogy két, három, esetleg négy-öt napig sem jelent meg szignált írása; feltételezhető, hogy akkor Szegeden sem tartózkodott. Egyetlen huzamosabb távolmaradása van, talán szabadság, augusztusban, amikor csupán két írása jelent meg – a hónap elején (elsején és hatodikán).

Mivel szerkesztőségi közlemény nem jelent meg a laphoz kerüléséről, itt tartózkodásának pontos kezdetén kívül azt sem tudjuk, hogy a lapnál milyen beosztása volt. Az biztos, hogy nem helyettes szerkesztő, mint később a Bácskai Hírlapnál. Egy július 17-én megjelent cikkben,⁵ melynek feltehetően ő a szerzője, mint a Szeged és Vidéke „egyszerű” munkatársa említődik.

Írásai a „Szeged és Vidéke”-ben

Somlyó majd 5 hónapos szegedi újságíróskodása ideje alatt a *Szeged és Vidékében* 74 aláírt vagy szignált írást közölt. Valószínűleg, a korabeli újságírógyakorlatnak megfelelően névtelenül is publikált – cikkeket is, híreket is, mindent, ami akkor az újságírók munkájához hozzátartozott. Névtelenül is sokat írhatott, mert a Szeged és Vidéke szerkesztősége – egy *Adótsz*t jellegű szerkesztői üzenetében – meg is vallotta, a „lap

⁴ Pl. máj. 9. 4. Pofozkodó kabaréművész – Pikáns kabarészám.

⁵ 3.1. – Művész-est az Otthonban címmel.

nevében írt cikkek név nélkül jelennek meg”. Valószínű azonban, hogy Somlyó azért minden lényeges (vagy lényegesnek hitt) írását jegyezte.

Közleményei javát így számba is tudjuk venni. Írásait az alábbi táblázatban tekinthetjük át a legkönnyebben:

műfaj	vers	próza	jelenet	hírlapi vers	hírlapi próza	politikai cikk	vezércikk	színházi írás	könyv-ismertetés	egyéb (tudósítás)	összesen
1909											
május	4+2 ⁶	1	2	4	6+3	1	–	1	–	–	19+5
június	6	3	–	1	7	7	–	–	–	–	24
július	6	1	–	2	3	4	1	–	1	1	19
augusztus	–	–	–	1	–	1	–	–	–	–	2
szeptember	1	–	–	1	–	1	–	2	–	–	5
összesen	17+2	5	2	9	16+3	14	1	3	1	1	69+5

E helyt szólnunk kell Somlyó szignóiról is:

1. -n. egyszer fordul elő (nem biztos, hogy az ő szignója);
2. *Somlyó Zoltán* – teljes névalírás – ezt 23-szor használja;
3. *Som.* nevének első szótagja hatszor, és (*Som.*) variációja pedig egyszer fordul elő;
4. -lyó. nevének második szótagja kilencszer fordul elő;
5. nevének kezdőbetűit több változatban is használta: *S. Z.* huszonnégy, (*S. Z.*) ötször, (*s. z.*) egyszer és (*s*) kétszer.

Arról nincs tudomásunk, hogy álnévet használt volna.

Somlyó „műfajai”

Somlyó Zoltán Szegeden töltött hónapjai termékenynek mondhatók. Amíg ez idő tájt Nagyváradon Juhász Gyula 54 írást publikált,⁷ addig ugyanannyi idő alatt Somlyó 74 írást tett közzé. (Két évvel később Somlyó Szabadkán is hasonlóképp termékeny!) E viszonylag sok írás azonban, ha jobban megnézzük, csak részben újságírói produktum. Táblázatunkból jól látható, hogy 74 írásból 26 kimondottan szépírói igényű vers, próza, jelenet. Úgy látszik tehát, *Somlyó* személyében a *Szeged és Vidéke* elsősorban az író-költőt foglalkoztatta. Ezt annál inkább is mondhatjuk, mert az irodalom és az újságírás határán lévő két sajátos hibrid-műfajban, a hírlapi versben és a „hírlapi prózában” (kroki) Somlyó újabb 19 írást alkotott. Somlyó termésének több mint fele tehát az író tollából való. Kimondottan publicisztikai jellegű írásai együttesen is csak 30 darabot tesznek ki.

⁶ Ezt a jelölést azért alkalmaztuk, mert egy aláírással több önálló vers, írás jelent meg.

⁷ INDIG OTTÓ: Juhász Gyula Nagyváradon, Kriterion (Bukarest) 1978. 152–153. l.

Irodalmi művei

E helyt nem lehet cél a költő-író Somlyó jellemzése. Itt csak annyit érdemes fölemlíteni, hogy a *Szeged és Vidékében* közölt 19 versből Somlyó 16-ot fölvelt a *Dél van* című kötetébe,⁸ s ezek közül több bekerült a későbbi Somlyó-válogatásokba is. Ez pedig nem rossz minősítése Somlyó itteni költészetének, hisz a *Dél van* lett az a kötet, amely meghozta Somlyónak az országos ismertséget s Kosztolányi, Karinthy elismerését.

Itteni prózájában – voltaképpen novelláiban – Somlyó élénk társadalmi érdeklődése, mély humánuma, a szenvedőkkel való együttérzése mutatkozik meg. Nem véletlen, hogy még szegedi tartózkodása idején, e talajból táplálkozva, megszólal a munkássággal való együttérzése is (ld. Pálinka)⁹.

Novelláiban a könnyed stílus mellé egy komor szín-hangulat csatlakozik, főleg a *Szomorú vérrrel*¹⁰ és a *Riporton*¹¹ címűekben. A társadalmi valóságot boncolja, tárja föl ezekben. Nem szórakoztató írás egyik sem, de témái megszokottak lehetnek a napi hírek tragédiáiból. Mindkét novellájának a kisemberek boldogságra vágyása és e vágyakozás tragédiába fordulása a témája. A társadalom alsóbb rétegeiből veszi a főszereplőket, akik nyomorognak, és boldogok szeretnének lenni. Írásaiban benne van a kor, a társadalom elembertelenítő hatása, a szereplők önmagukban hordozzák a boldogságra való képzelenséget.

„Átmeneti” műfajai

Somlyó szegedi írásainak tekintélyes hányada sajátos átmeneti műfajba tartozik, hisz 29 hírlapi verse, ill. krokija jelent meg a *Szeged és Vidékében*. A „hírlapi versek” esetében, mint az akkori újságok lapjain láthatjuk, a kor egyik leggátlátalánosabb műfajával van dolgunk. Hírlapi verset teljes névalírással sosem jelöltek, csak szignóval, sokszor még azzal sem. Gátlátalánosul verseltek (gúnyoltak) ki benne mindent és mindenkit a világpolitikától kezdve egészen házuk tájáig. E groteszk versikék jelentősége, dokumentumértéke azonban nagyobb annál, mint amennyit stílusuk sejtetni enged.

Somlyónak 9 szignált hírlapi verse található a jelzett időben, melyek három téma köré csoportosulnak. Az első csoport a (kül)politikai, e témában egyetlen verse jelent meg – a törökországi eseményekre reagáló *Abdul tata*.¹² A második és harmadik témacsoport írásai nem különböztethetők meg egyértelműen egymástól, ezek az általános és helyi (ill. személyes) jellegű versek. Megszólalnak az örökzöld, szinte kötelező témák, mint a gyermeknap, nyári és őszi levél és a nyaraló dal. Ezek lennének az általános témához sorolhatók, a címük alapján, tartalmuk viszont egyértelműen Szegedhez köti őket,

⁸ Ifj. Árvay Sándor kiadása, Szeged 1910. 96. 1.

⁹ Jún. 15. 4. Rovások. – részletesen ld. alább.

¹⁰ Máj. 5. 2–3.

¹¹ Jún. 13. 2–3.

¹² Máj. 6. 5. Som.

a Széchenyi térhez, a „szegedi hepe-hupás rossz utcákhoz”, ahol a költő nyaral. A gyermeknapról¹³ írott versében Somlyó nyomorúságos életkörülményeiről tesz említést (ez ellenkezik a *Nyitott könyv* állításával). A helyi témájú bökkversek a nyári vízhiányról, a Stefánia sétányról és az erkölcsös Szegedről íródtak. Ez utóbbiban egy új fürdő-rendeletet versel ki.

A másik ilyen felemás műfajcsoport a hírlapi próza gyűjtőnévvel ellátott 19 írás, mely többsége karcolat, az akkoriban divatos szóval: kroki. A *kroki*¹⁴ című moralizáló jellegű cikk írója (feltételezhetően maga Somlyó Zoltán) szól a műfaji sajátosságairól. Idézem: „Az újságokban elég gyakran olvashat az ember apró karcolatokat, amelyek valami humoros vagy tragikomikus történetet mesélnek el (...) ritkán [kerül] a komoly számbavehetőség igényeivel az olvasó elé. (...) Rendszeresen tehát igénytelen novellett-szerű dolog a karcolat (...) Hogy érdekesebb legyen s jobban csábítson az olvasásra, valami aktuális kérdéshez kapcsolódik.”

A kroit sokszor használták hézagpótlónak a lapban, illetve megélhetési célból (pénzért) írták (ld. Karinthy). Ez és az idézet magyarázat is arra, hogy miért tűnnek többségükben ma már érdektelennek ezek az írások, így például Somlyó *Mesék öregeknek* cím alatt megjelent háromszor két írása is.¹⁵

A *Rovások* rovatban jelent meg Somlyó hírlapi prózai írásainak jelentős hányada (10); ezek között már találunk kimagasló írásokat is. Ezek közel állnak a fenti kroi meghatározáshoz, aktuális témát szolgáltattak meg hol szatirikus, hol tragikomikus hangvételben. A *Rovások* alaphangja is főként moralizáló. Az akkoriban elszaporodott szerelmi gyilkosságokról és egyéb ijesztő ügyekről ír (pl. a villamoson egy nő kalaptűjével kiszúrta egy utas szemét és nem lehet felelősségre vonni). Ezekre a személyekre használja Somlyó első *Rovások* írásának címét – Kulturbestiák,¹⁶ ebben még szól a „mai siető kor” bestializmusáról és a gyakori gyilkosságokról. (Többször említi Haverda Mariska esetét is.)

Ezenkívül még két *Rovások* darabot kell kiemelnünk. Az egyik cím nélkül megjelent¹⁷ krokiszerű írásban a kispolgárinak feltűntetett nyaralásuk megszokottsága ellen tiltakozik. „Nyaralni muszáj! Mert nyaral a szomszédod, a barátod, az ellenséged s lehetetlen, hogy ezek mögött maradj!” Van ebben az írásban valami polgárpukkasztó, a humorában és a témájában. Ez a hangvétel egyedülálló szegedi tartózkodása idején.

A másik írás, mely szintén a *Rovások*-ban jelent meg, egyik legjelentősebb írása – a politikai cikkek között is. A társadalmi valóság feltárásában itt megy a legmélyebbre. A címe: A pálinka.¹⁸ „A magyar proletárok pálinkafogyasztása ijesztően nagy, majdnem olyan, mint más államban a kenyérpusztítás.” Ezt a nagymértékű ital fogyasztást még tetézi, hogy „néhány Grünfeldnél” petróleummal „vivezve” adják a pálinkát és bambán vigyorgó arcok, ernyedő agyvelők s senyvedt gerincek a „mérőföldmutatók”. (Csak megjegyezzük, hogy aki a legközelebb szól erről a problémáról a magyar irodalomban – József Attila.)

¹³ Máj. 19. 5. –lyó.

¹⁴ Júl. 26. 5. sz. n.

¹⁵ a/ máj. 8. 4. –lyó. b/ máj. 14. 7. –lyó. c/ máj. 16. 4. Som.

¹⁶ Máj. 22. 4. S. Z.

¹⁷ Jún. 5. 4. S. Z.

¹⁸ Ld. 9. jegyzet.

E csoportba sorolható még Somlyó egy másik ragyogó kis írása is, melyben a szegedi szobor elrendezést parodizálja (Szegedi konferanszié – Szobrokról).¹⁹

Publicisztikája

A szorosan vett újságírói műfajok tartoznak ebbe a csoportba, ezek a legmulandóbbak – politikai, cikkek, tudósítás, színházi híradás, könyvismertetés (nem kritika!).²⁰ Számszerűen ez a legkisebb csoport (20 cikk), politikai publicisztikája talán jelentőségében is az utolsó helyen áll.

Politikai témájú cikkei nagyon „alkalmiak”, rögtönzöttek. Látszik, hogy szerzőjük „muszájból” írta őket. Írásaiban itt jelenik meg a szekunder élmény – néhány mondatos híradásból, máshol olvasott újságcikkből vagy esetleg telefonon kapott tudósításból kerekít önálló cikket. Határozott újságírói karakter nem állapítható meg ezekből. Igaz, írásainak egy jelentős vonulata moralizáló jellegű, de ez az „igazi” újságíró arcát nem mutatja meg (inkább a művészt), aki – kénytelen-kelletlen – a napi teendőknél is eleget tesz. Egyetlen önálló rovata sincs. A minden számban megjelenő *Lesben* rovatban (ahová Juhász Gyula is írt) itt tartózkodása alatt csak 14-szer jelenik meg, feltételezhetően valaki helyett írhatta ezeket a cikkeit is, és így születhetett meg egyetlen vezércikke²¹ is, mely lényegében egy helyi, napi hír kommentálása (ragyogóan megírva). Ezekből arra következtethetünk, hogy Somlyó a Szeged és Vidéke egyszerű munkatársa (legfőlegbb segédszerkesztője), aki a napi kulimunka (a lap „megírása”) mellett már nem tud adni és nem is adhat nagyobb jelentőségű írást – e téren. (És persze ott van az alkotás terhe is.) Így például Szegeden gyakorlatilag nem is dolgozik a színházi rovatnak – Domokos László írja azt –, míg más városokban (pl. Szabadkán) ő „a” színikritikus.

Valószínűleg rengeteg jelöletlen cikk, hír, vegyes anyag stb. kényszerű megírása miatt van, hogy néha napokig nem jelenik meg nevével jelzett cikk. (Másik lehetőség, hogy ezekben a napokban nem is tartózkodott a városban) Azt elképzelhetetlennek tartom, hogy abban az időben egy városban több lapnak is dolgozott volna.

Mindkét feltevést igazolja írásainak megjelenési sűrűsége. Hogy mi a valószínűbb, ma még eldönthetetlen.

Somlyó Zoltán politikai tárgyú cikkei egyébként, amilyen elszórtan jelentek meg, olyan sok mindenről szólnak. Írt az amerikai feminizmus „jelenlegi” állásáról, az olasz telefonkisasszonyok rossz helyzetéről, Lindau Pál híres német íróról, öngyilkosságokról, Haverda Mariskáról, Vlád Aurélné felmentéséről, Zeppelin grófról, a budapesti rendőrség brutalitásáról, párbajokról és még sok mindenről.

*

¹⁹ Ld. 3. jegyzet.

²⁰ Júl. 1. 6. Melódiák – Nagy Imre verseskötete (s. z.).

²¹ Júl. 21. 1. A véres búza Somlyó Zoltán.

Összefoglalóan azt mondhatjuk, Somlyó szegedi újságíróskodása egy jelentős író-újságíró pályájának érdekes epizódja volt. Hogy rövidsége ellenére nem feledkezhetünk meg róla, azt két tény is mutatja. 1. Somlyó itt kiadott verskötettel tűnt föl mint költő, 2. újságírói pályáján is innentől kezdett emelkedni: „egyszerű” újságíróból Szegedről távozva lett (pl. Szabadkán) helyettes szerkesztő. Szegedi öt hónapját ezért nem hagyhatja figyelmen kívül a Somlyó-kutatás és a szegedi helytörténet sem.

ZSOLDOS SÁNDOR